

VII. Izrada replika povijesnih staklenih predmeta: Kolateralne koristi

William Gudenrath

Replike od puhanog stakla prikazane na slikama 134-144 izrađene su tijekom jeseni 2017. godine na zahtjev dr. Nikoline Topić, koju sam upoznao 2015. godine na kongresu Međunarodnog udruženja za povijest stakla u Fribourgu, gdje je dr. Topić izlagala o arheološkim nalazima staklenih predmeta pronađenih između 2007. i 2013. godine u Hrvatskoj. Kao povjesničar stakla, a ujedno i puhač koji u praksi istražuje stare staklarske tehnike, s velikim sam interesom pratio nove spoznaje koje je njezin rad donio o renesansnom venecijanskom staklu te o staklu izrađenom *à la façon de Venise*, toj gotovo paneuropskoj praksi izrade stakla venecijanskog izgleda izvan same lagune.

S obzirom na fragmentarno i erodirano stanje materijala, donesena je odluka da za izložbe koje su bile organizirane u Dubrovniku i Zadru izradimo suvremene replike izvornih cjelovitih staklenih predmeta, koje znatno pridonose doživljaju šire publike. Izabrali smo deset ulomaka koji odražavaju zemljopisni i kronološki raspon nalazišta (izuzevši nalaze iz 19. i 20. stoljeća). Premda se pri izboru ulomaka pazilo da oni nedvojbeno svjedoče o obliku izvornoga predmeta, ponekad je bilo nužno postaviti hipoteze, oslonjene na sve-

obuhvatno poznavanje materijala. Ulomak na slici 82 ima, primjerice, stalak poput predmeta iz poznate grupe posuda za koje se smatra da su izrađene u Veneciji u 17. stoljeću. Za razliku od oblika stalka i stope koji su ujednačeni, oblik čašice u ovoj grupi iznimno varira. Tri predmeta u The Corning Museum of Glass pokazuju neke od varijanti: (1) konična čašica s polukuglastim donjim dijelom (Sl. 145), (2) uska, potpuno konična čašica (Sl. 146) te (3) čašica složena oblika (Sl. 147). Još jedan analogan primjer predstavlja vrlo plitka čaša za vino, zvana *tazza*, u Kunstsammlungen der Veste Cobourg u Njemačkoj (inv. Br. HA 306), budući da je sačuvani dio predmeta (ulomak se sastoji od stope, stalka i dijela čašice) sličnog širokog promjera zakrivljenosti uz stopu. Moja je replika (Sl. 138) izrađena na temelju prvog od triju primjeraka iz Muzeja Corning, ponajviše zbog dostupnosti materijala za detaljno proučavanje. U nekim su slučajevima mogućnosti rekonstrukcije ipak ograničeni. Ulomak na slici 91, nedvojbeno pripada grupi venecijanskih pozlaćenih i emajliranih pehara (koji su prigodno korišteni kao relikvijari), datiranih oko 1500. godine (Sl. 148, 149). Kasniji primjerci ovoga tipa čaše ponekad su ukrašeni

Sl. 134. Čaša, optičko puhanje, H. 11 cm, The Corning Museum of Glass, NY (izradio W. Gudenrath, foto H. Seaman)

Sl. 135. Čaša s kapljičasto-bradavičastim aplikacijama slobodno puhanje, apliciranje, H. 12 cm, The Corning Museum of Glass, NY (izradio W. Gudenrath, foto H. Seaman)

Sl. 136. Čaša s rebrima, slobodno puhanje, puhanje u kalup, apliciranje, H. 13 cm, The Corning Museum of Glass, NY (izradio W. Gudenrath, foto H. Seaman)

Sl. 137. Čaša na stalku (forma okrenutog balustra), slobodno puhanje, H. 14 cm, The Corning Museum of Glass, NY (izradio W. Gudenrath, foto H. Seaman)

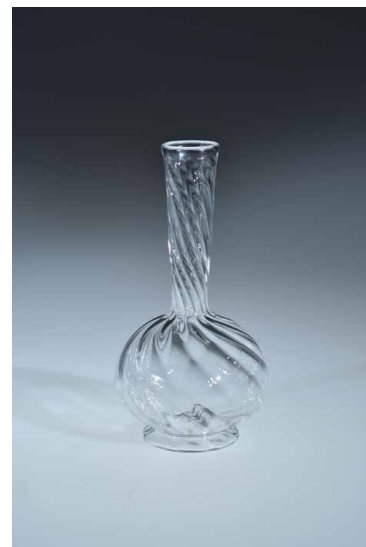
Sl. 138. Čaša na stalku (forma izduženog lijevka), slobodno puhanje, H. 14 cm, The Corning Museum of Glass, NY (izradio W. Gudenrath, foto H. Seaman)

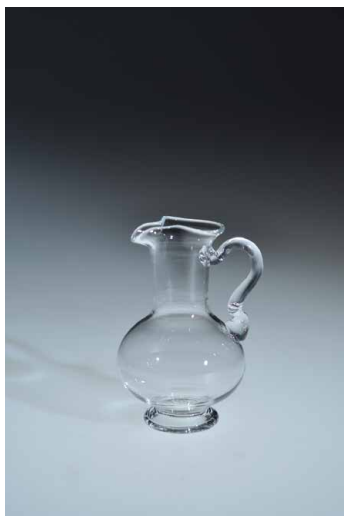
Sl. 139. Kalež, slobodno puhanje, puhanje u kalup, H. 17 cm, The Corning Museum of Glass, NY (izradio W. Gudenrath, foto H. Seaman)

Sl. 140. Zdjelica, puhanje u kalup, filigrana, Ø 12 cm, The Corning Museum of Glass, NY (izradio W. Gudenrath, foto H. Seaman)

Sl. 141. Boca ingastara, slobodno i optičko puhanje, H. 21 cm, The Corning Museum of Glass, NY (izradio W. Gudenrath, foto H. Seaman)

Sl. 142. Vrč, slobodno puhanje, H. 13 cm, The Corning Museum of Glass, NY (izradio W. Gudenrath, foto H. Seaman)

Sl. 143. Svjetiljka, slobodno puhanje, H. 14 cm, The Corning Museum of Glass, NY (izradio W. Gudenrath, foto H. Seaman)

Sl. 144. Replike staklenih nalaza s dubrovačkog područja, The Corning Museum of Glass, Corning, NY (izradio W. Gudenrath, foto H. Seaman)

složenom tehnikom *filigrana*, a čini se da dubrovački nalaz nije bio dekoriran.

Osim što predstavljaju atraktivne „rekvizite“ za izložbe na kojima bi se inače prikazivali samo fragmenti, može li se očekivati da pomna izrada replika donese i druge, „kolateralne“ koristi? Praksa suvremene zanatske izrade koja koristi povijesne stilove predstavlja mnogo više od jednostavnog pokušaja da se proizvedu predmeti koji naizgled nalikuju onim starima. Cilj toga poduhvata bliži je rekonstruiranju *processa* nego stvaranju *proizvoda*, odnosno, prikupljanju podataka, a ne predmeta.

Metoda koju pritom koristim je sljedeća: najprije se pažljivo prouči izvorni predmet, ako je moguće „iz ruke“. Potom se pronađu i istraže komparativni primjeri, da bi se uočile zajedničke karakteristike, kao i razlike unutar tipa ili vrste. Pritom se bilježi svaka specifičnost koja svjedoči o procesu izrade, poput otisaka alata, distorzije mjeruhića zarobljenih u stijenkama ili varijacija u debljini stijenke čaše. Ukratko, traži se sve što bi moglo rasvijetliti redoslijed postupaka i sitnih zahvata koje je puhač izveo prije mnogo stotina godina. Zatim se ponudi nekoliko hipoteza o načinu izrade predmeta, pri čemu iskustvo rada s rastaljenim sta-

Sl. 145. Čaša na stalku, Venecija, oko 1560.–1650., sign. CMOG 2004.3.17, The Corning Museum of Glass, Corning, NY, www.cmog.org.

Sl. 146. Čaša na stalku, Venecija, 1600.–1650., sign. CMOG 2009.3.87, The Corning Museum of Glass, Corning, NY, www.cmog.org.

Sl. 147. Čaša na stalku, Venecija, 1575.–1625, sign. CMOG 60.3.18, The Corning Museum of Glass, Corning, NY, www.cmog.org.

kлом i istraživanje povijesnog stakla akumulirano tijekom preko 50 godina pomaže pri sužavanju broja opcija, nakon što se razmotri svaka prihvatljiva mogućnost.

Konačno, provode se eksperimenti sa staklarskom peći, gdje se testiraju hipoteze i procjenjuju rezultati te uspoređuju značajke izvornih i novoizrađenih predmeta u potrazi za sličnostima i razlikama. Ovaj, ponekad frustrirajući, proces može trajati danima, tjednima, pa čak i mjesecima u slučajevima kada se s prekidima radi na određenom problemu. No, taj proces rezultira - osim samim predmetom koji dijeli mnoge značajke izvornoga djela - i otkrivanjem pouzdane metode njegove izrade. Tek tada moguće je tvrditi da određeni specifični slijed procedura odražava način na koji je izvorni predmet *mogao* biti izrađen. S obzirom da ne postoji detaljna periodizacija s opisima procesa puhanja stakla, moji su zaključci ipak ništa više (niti manje) od dobro argumentiranih spekulacija. Ipak, unatoč subjektivnosti ove metode rada, njezini su rezultati mnogo vrijedniji od netestiranih ili nepotkrjepljenih pretpostavki kojima veliki dio literature o povijesnom staklu obiluje.

Najveća je usputna korist ove istraživačke metode to što iziskuje od istraživača da istraži predmet iznimno detaljno. Mnogostruki uvidi i pažljivo proučavanje omogućavaju opažanje sitnih obilježja koja bi u manje usredotočenom istraživanju mogla proći nezamijećena. Ukratko, predmet je u vrlo kratkom razdoblju moguće upoznati u tančine. Po-

stoje i mnoge druge koristi koje donosi ovakav pristup s aktivnim sudjelovanjem u praktičnom istraživanju. Primjerice, često se mogu razaznati obrasci koji upućuju na zajedničko podrijetlo grupe predmeta za koje se prethodno smatralo da nisu povezani. Osim toga, skupine detalja mogu otkriti razlikovne značajke radioničkih tradicija ili čak „ruku“ individualnog izrađivača i njegovih suradnika.

Procesi puhanja stakla u rimskom, srednjovjekovnom i renesansnom (pa čak i suvremenom) razdoblju često su izrazito dinamični i vrlo privlačni za gledatelje. No, tekstualni opisi, čak i kada su bogato ilustrirani fotografijama, nikada ne uspijevaju prikazati pokret u stvarnom vremenu i u moment žurnosti u tom poslu.¹⁴⁶⁷ Osim demonstracija uživo, u usijanoj vrućini, svjetlucanju i buci topionice, najbolji suvremeni medij za prikazivanje kompleksnosti i čiste virtuoznosti puhanja stakla predstavljaju videoprezentacije. Videosnimke postupaka puhanja stakla, od kojih se mnogi odvijaju u vratolomnom ritmu, imaju i određene prednosti pred demonstracijama uživo, budući da omogućuju krupne planove te usporene i zamrznute kadrove, kao i ponovno pregledavanje. Stoga pozivam čitatelja da čitanje ove knjige nadopuni posjetom neke elektroničke publikacije ili mrežnog izvora.

Gotovo sve među tehnikama koje su korištene u izradi deset replika prikazanih u ovoj knjizi moguće je vidjeti na pametnom telefonu, računalu ili tabletu u pomno izrađenim HD videosnimkama sa slobodnim pristupom, okupljeni-

¹⁴⁶⁷ Vidi primjerice William Gudenrath i David Whitehouse, “The Manufacture of the [Portland] Vase and Its Ancient Repair,” *Journal of Glass Studies* 32 (1990), str. 108–121; William Gudenrath, “Techniques of Glassmaking and Decoration,” u: *5000 Years of Glass*, ur. Hugh Tait (London: British Museum Press, 1991.), str. 213–241; *idem*, “Glassblowing in the Middle Ages: Tradition and Innovation,” u: David Whitehouse, s prilozima Williama Gudenratha i Karla Hansa Wedepohla, *Medieval Glass for Popes, Princes, and Peasants* (Corning: The Corning Museum of Glass, 2010.), str. 71–83.

Sl. 148. Čaša na stalku, Venecija, kraj 15. st. (iz: A. Gasparetto, *Il vetro di Murano dalle origini ad oggi, Venezia, 1958., sl. 25*).
(*The British Museum, S.361*)

ma u dvjema e-knjigama (mrežnim izvorima) na mrežnoj stranici Corning muzeja stakla, autora ovoga poglavlja: *The Techniques of Renaissance Venetian Glassworking* (Tehnike renesansne venecijanske izrade stakla)¹⁴⁶⁸ i *The Techniques of Renaissance Venetian-Style Glassworking* (Tehnike renesansne izrade stakla venecijanskog stila).¹⁴⁶⁹ Ova dva izdanja zajedno sadrže oko 70 video snimki mojih rekonstrukcija raznovolikih predmeta odabranih da ilustriraju tehnike strukturiranja i dekoriranja, korištenih u izradi povijesnih primjera. Ako jedna slika vrijedi tisuću riječi, izvrsna video dokumentacija ima neprocjenjivu vrijednost u komuniciranju čarolije puhanja stakla.

Sl. 149. Čaša na stalku, Italija, oko 1530., sign. Mia G332, Minneapolis Institute of Art, www.artsmia.org.

Stoga replike, koje su napravljene u cilju da izložba dr. Nikoline Topić neposrednije privuče širu muzejsku publiku, imaju i dodatnu, manje vidljivu vrijednost – one nas pozivaju da pažljivije sagledamo izvorne artefakte. Osim što razmatramo njihovo podrijetlo (kada, gdje i od koga su izrađene), upotrebu, kemijski sastav i druge značajke, njihove nam replike mogu mnogo otkriti o procesima izrade. Američki pisac Mark Twain navodno je rekao da je „Wagnerova glazba bolja nego što zvuči“. Čitatelj će se možda, nakon što pogleda nekoliko spomenutih video snimki procesa izrade, složiti da su predmeti od puhanog stakla zanimljiviji nego što izgledaju.

¹⁴⁶⁸ <http://renvenetian.cmog.org>

¹⁴⁶⁹ <http://renvenetianstyle.cmog.org>